

Slaven Ružić

(Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb)

STRADANJE NESRPSKOG CIVILNOG STANOVNIŠTVA NA OKUPIRANOM PODRUČJU BIVŠE OPĆINE VUKOVAR (1992. - 1998.)

UDK 355-054.4(497.5 Vukovar)“1992/1998“

Prethodno priopćenje

Primljeno: 1. 2. 2019.

Autor je, na temelju izvornog arhivskog gradiva Republike Srpske Krajine, podataka Uprave za zatočene i nestale Ministarstva hrvatskih branitelja i Državnog odvjetništva Republike Hrvatske, kao i dostupne literature, pokušao ustanoviti broj stradalog (ubijenog) nesrpskog civilnog stanovništva okupirane vukovarske općine u razdoblju od siječnja 1992. do siječnja 1998. godine. Pritom se rukovodio činjenicom da je navedena tematika, neovisno o svojem značaju, u suvremenoj hrvatskoj historiografiji gotovo posve zanemarena. Tekst, sukladno tome, valja smatrati tek uvodom u buduća, kompleksnija istraživanja problematike vezane uz izravne demografske gubitke domicilnog stanovništva na širem vukovarskom području za trajanja Domovinskog rata.

Ključne riječi: Domovinski rat, Vukovar, srpska okupacija, RSK, civilne žrtve rata

Uvod

Tekst nastoji utvrditi broj stradalog nesrpskog stanovništva okupirane (bivše) vukovarske općine¹ u razdoblju od potpisivanja Sarajevskog primirja 2. siječnja 1992. do povratka hrvatskog Podunavlja u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske (RH) 15. siječnja 1998. godine, s fokusom na načinu i okolnostima njegova stradanja. Istraživanje se, pri tome, ponajviše temeljilo na izvornom arhivskom gradivu Republike Srpske Krajine (RSK), koje

¹ Prema aktualnom upravno-teritorijalnom ustroju, teritorij prijeratne (bivše) općine Vukovar danas čine gradovi Vukovar i Ilok te općine Bogdanovci, Borovo, Lovas, Negoslavci, Tompojevci, Tovarnik i Trpinja.

se čuva u Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata (HMDCDR) iz Zagreba, s naglaskom na sačuvanim spisima Sekretarijata unutrašnjih poslova (SUP) Vukovar iz tog razdoblja. Uz to su, nadalje, korišteni i dostupni podaci o žrtvama Uprave za zatočene i nestale Ministarstva hrvatskih branitelja i Državnog odvjetništva RH (DORH), kao i postojeća literatura hrvatske i srpske provenijencije.² Također je konzultirana i dokumentacija Međunarodnog suda za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije u Den Haagu (postupci protiv tzv. „vukovarske trojke“, odnosno Mile Mrkšića, Veselina Šljivančanina i Miroslava Radića, te Gorana Hadžića, Jovice Stanišića i Franka Simatovića) koja se odnosi na spomenutu problematiku.

Na teritoriju bivše općine Vukovar je, naime, od 1992. do 1998. godine pod nedovoljno rasvijetljenim okolnostima stradao velik broj hrvatskih civila (kao i pripadnika lokalnih nacionalnih manjina, a poglavito Rusina) koji su, odbivši otići u progonstvo, ostali živjeti u vlastitim domovima pod srpskom okupacijom, što je u suvremenoj hrvatskoj historiografiji, za razliku od zbivanja na tom prostoru tijekom 1991. godine vezanih uz Vukovarsku bitku, još uvelike neistraženo.

I. Izbijanje srpske pobune u Hrvatskoj i njezino širenje na prostor hrvatskog Podunavlja

I.1. Političke prilike u RH 1990. godine: od povratka višestranačja do osnutka SAO Krajine

Politička kriza koja se sredinom 1980-ih godina raširila u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ) i koja je svoje ishodište imala u politici Socijalističke Republike (SR) Srbije na čelu sa Slobodanom Miloševićem, te koju je pratilo sve izglednije urušavanje komunizma na međunarodnoj razini, navela je vodstvo Saveza komunista Hrvatske (SKH) da koncem 1989. donese odluku o provođenju slobodnih i demokratskih izbora u SR Hrvatskoj.³

Na hrvatskim je višestranačkim saborskim izborima, održanim tijekom travnja i svibnja 1990., pobjedu odnijela Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) dr. Franje Tuđmana, koja se, u osnovi, zalagala za „oživotvorenje povijesnog i prirodnog prava hrvatskoga naroda na nacionalnu samobitnost,

² Podaci o žrtvama iz spomenutih izvora su, u sklopu projekta „Izravni demografski gubici na okupiranom području RH od 1991. do 1995. godine“, koji se vodi u HMDCDR-u, objedinjeni u zajedničku računalnu bazu podataka, kojom se autor u velikoj mjeri koristio u istraživačkom procesu koji je prethodio pisanju ovog članka.

³ Dušan Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest* (Zagreb, 1999), 767; Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918.-2008.* (Zagreb, 2008), 636.

suverenost i samoodređenje“.⁴ U dijelu općina naseljenih većinskim srpskim stanovništvom vlast je, s druge strane, osvojila Srpska demokratska stranka (SDS) Jovana Raškovića, koja je, isprva, težila očuvanju dotadašnjeg federativnog načela uređenja SFRJ.⁵

Ubrzo nakon izbora dio se hrvatskih Srba (poglavito vezanih uz SDS), potican od strane Miloševićeva režima, započeo otvoreno protiviti demokratskim promjenama koje je provodila nova hrvatska vlast. Srpsko nacionalno vijeće (SNV), osnovano u srpnju 1990. kao krovna politička organizacija srpskog stanovništva u Hrvatskoj, 30. je rujna iste godine, nakon provođenja nelegalnog izjašnjavanja, proglasilo srpsku autonomiju u RH.⁶

Već 21. prosinca 1990. u Kninu je, nakon što je dio većinski srpskih općina sjeverne Dalmacije, Like, Korduna i Banovine prihvatio njezin statut, na nezakonit i neustavan način⁷ formirana Srpska autonomna oblast Krajina (SAO Krajina), kao oblik teritorijalne autonomije u sklopu RH.⁸

1.2. Zbivanja u istočnoj Hrvatskoj od osnutka SNV za Slavoniju, Baranju i Zapadni Srijem do okupacije prijeratne vukovarske općine i sklapanja Sarajevskog primirja u siječnju 1992. godine

S Novom 1991. godinom dolazi do porasta napetosti na dotad relativno mirnom prostoru hrvatskog Podunavlja, gdje je, uz većinsko hrvatsko stanovništvo, obitavala i brojna srpska nacionalna manjina. Tako je početkom siječnja 1991. u Šidskim Banovcima osnovano SNV za Slavoniju, Baranju

⁴ „Što hoće HDZ i tko je i zašto napada? (iz govora dr. Franje Tuđmana na Osnivačkim skupštinama organizacija HDZ-a u Zagrebu i Splitu)“, *Glasnik Hrvatske demokratske zajednice* 6 (1990).

⁵ Petar Kriste, *Sjene nad slobodom* (Zagreb, 2002), 73; Nikica Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.* (Zagreb, 2005), 53; Goldstein, *Hrvatska 1918.-2008.*, 650; Drago Kovačević, *Kavez-Krajina u dogovorenom ratu* (Beograd, 2003), 37.

⁶ Barić, *Srpska pobuna*, 86; Goldstein, *Hrvatska 1918.-2008.*, 666; Kosta Novaković, *Srpska Krajina; usponi, padovi, uzdizanja* (Knin; Beograd, 2009), 185; Ozren Žunec, *Goli život. Socijetalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj*, sv. 1 (Zagreb, 2007), 1: 240; *Dossier Knin; veljača 1990.-veljača 1991.* (Zagreb, 1991), 169.

⁷ O pravnom aspektu proglašenja SAO Krajine, odnosno neustavnosti i pravnoj neutemeljenosti odluka koje su donosila politička tijela pobunjenih hrvatskih Srba tijekom 1990. i 1991. godine vidi: „Izvjешće Ustavnog suda Republike Hrvatske u povodu inicijative Vlade Republike Hrvatske, klasa: 004-01/02-02/12, urbroj: 5030109-02-2 od 10. listopada 2002. godine“, *Narodne novine* 133 (2002).

⁸ Mile Dakić, *Srpska Krajina; istorijski temelji i nastanak* (Knin, 1994), 52-53; Stjepan Mešić, *Kako smo srušili Jugoslaviju* (Zagreb, 1992), 23; Goldstein, *Hrvatska 1918.-2008.*, 668; Aleksandar Jovanović, *Poraz. Koreni poraza* (Veternik, 2001), 21; Mile Paspalj, *Album iz Krajine* (Sarajevo, 1996), 55-59; Žunec, *Goli život*, 1: 268; Davor Pauković, ur., *Uspon i pad Republike Srpske Krajine: dokumenti* (Zagreb, 2005), 78-79.

i Zapadni Srijem, koje, nakon izbijanja sukoba hrvatske policije sa srpskim pobunjenicima na Plitvicama 31. ožujka iste godine, donosi odluku o „prisajedinjenju“ tog teritorija Republici Srbiji.⁹

Stanje se dodatno zaoštava nakon što je 2. svibnja 1991. u srpskoj zasjedi u Borovu Selu ubijeno 12 hrvatskih redarstvenika, dok ih je više ranjeno.¹⁰ Samozvana srpska Velika narodna skupština Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema 25. lipnja 1991., nakon donošenja Ustavne odluke Sabora RH o samostalnosti i suverenosti RH, proglašava Autonomnu oblast Slavoniju, Baranju i Zapadni Srijem, uz zaključak kako će tamošnji srpski narod, neovisno o razvoju hrvatskih političkih prilika, ostati u „zajednici sa ostalim jugoslavenskim narodima i priznavati isključivo Ustav SFRJ“.¹¹

Snage Jugoslavenske narodne armije (JNA) 3. srpnja 1991. ulaze u Baranju, te praktički okupiraju tu pokrajinu.¹² Pobunjeni Srbi, uz potporu federalne armije, već 1. kolovoza iste godine zauzimaju mjesta Dalj, Aljmaš i Erdut u tadašnjoj osječkoj općini, vršeći masovna zlodjela nad mjesnim hrvatskim stanovništvom.¹³ Postrojbe JNA i srpski pobunjenici, istodobno, sve više stežu обруč oko Vukovara, da bi 25. kolovoza 1991. krenuli u otvoreni napad na grad, čime započinje Vukovarska bitka.¹⁴

U okupiranom je Belom Manastiru, s druge strane, 25. rujna 1991. usvojen Ustavni zakon Srpske oblasti (SO) Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema (promijenjen je naziv oblasti, iz „autonomne“ u „srpsku oblast“), koja je pritom definirana kao „samostalna federalna jedinica“ u sastavu SFRJ.¹⁵

Unatoč ogorčenom otporu malobrojnih i slabo naoružanih hrvatskih branitelja, snage JNA i pobunjenih Srba 18. odnosno 19. studenog 1991. okupiraju cijeli potpuno razrušeni Vukovar, te Borovo naselje, kao njegov sjeverozapadni dio, pri čemu vrše brojne zločine nad zarobljenim vojnicima i civilima hrvatske nacionalnosti. Većina lokalnih Hrvata istovremeno je prisiljena napustiti grad i otići u izgnanstvo.¹⁶

⁹ Vidi: Ilija Petrović, *Srpsko nacionalno vijeće Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema* (Novi Sad, 1994), 30, 66; Davor Marijan, *Obrana i pad Vukovara* (Zagreb, 2013), 53.

¹⁰ Marijan, *Obrana i pad Vukovara*, 59-61.

¹¹ Petrović, *Srpsko nacionalno vijeće*, 95-96.

¹² Marijan, *Obrana i pad Vukovara*, 79.

¹³ Isto, 98.

¹⁴ Isto, 105; Ante Nazor, ur., *Grad je bio meta: bolnica, Dom umirovljenika (Agresija Srbije, odnosno JNA i srpsko-crnogorskih snaga na Republiku Hrvatsku i srpska okupacija Vukovara 1991.)* (Zagreb, 2008), 46.

¹⁵ Petrović, *Srpsko nacionalno vijeće*, 138.

¹⁶ Opširnije o tijeku Vukovarske bitke vidi u: Marijan, *Obrana i pad Vukovara*, 105-260. O demografskom aspektu Vukovarske bitke (odnosno, broju poginulih i nestalih vukovarskih branitelja i civila

Velika narodna skupština SO Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema već 19. prosinca 1991. donosi odluku o pristupanju te oblasti novoosnovanoj Republici Srpskoj Krajini (RSK), sa sjedištem u Kninu, u čiji sastav ulaze i pretihodno proglašena SAO Krajina te SAO Zapadna Slavonija.¹⁷

Vojne se aktivnosti na slavonsko-baranjskoj bojišnici (kao i na preostalom dijelu hrvatskog ratišta), uslijed sve snažnijih pritisaka međunarodne zajednice i iscrpljenosti sudionika sukoba, krajem 1991. godine postupno smiruju, da bi 2. siječnja 1992. u Sarajevu bilo potpisano primirje između predstavnika Vlade RH i JNA, koje se, u osnovi, poštovalo.¹⁸

Po smirivanju ratnih djelovanja pod srpskom je okupacijom ostao znatan prostor istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, među kojim i cjelokupan teritorij prijeratne vukovarske općine.¹⁹ Tamošnji su preostali Hrvati, pak, izvrgnuti sustavnom teroru, pri čemu ih je velik broj smrtno stradao.

II. Stanje javne sigurnosti na teritoriju okupirane općine Vukovar tijekom 1992. godine

S područja bivše vukovarske općine tijekom ratne 1991. izbjeglo je, sukladno podacima Uprave za prognanike, povratnike i izbjeglice pri Ministarstvu za javne radove, obnovu i graditeljstvo Vlade RH iz kolovoza 2001. godine, 38.884 lokalnih stanovnika hrvatske i ostalih nesrpskih nacionalnosti, potraživši utočište na prostoru RH pod kontrolom legalnih vlasti, te dijelom u inozemstvu.²⁰ Iz grada Vukovara je, nadalje, po srpskoj okupaciji istjerano gotovo kompletno nesrpsko stanovništvo (radilo se o ukupno 23.071 prognanoj osobi),²¹ što

---

za trajanja srpske agresije 1991. godine vidi: Dražen Živić, „Posljedice srbijanske agresije kao odrednica poslijeratne obnove i razvitka Vukovara“, *Društvena istraživanja* 17/1-2 (2008), 27-50.

¹⁷ Barić, *Srpska pobuna*, 146; Dakić, *Srpska Krajina*, 57; Jovanović, *Poraz*, 22; Novaković, *Srpska Krajina*, 182; Ilija Petrović, *Slavonija, Baranja i Zapadni Srem; od Vijeća do Republike* (Novi Sad, 1996), 199.

¹⁸ O potpisivanju primirja u Sarajevu vidi i u: Milisav Sekulić, *Knin je pao u Beogradu* (Bad Villbel, 2001), 25; Paspalj, *Album iz Krajine*, 121.

¹⁹ Radilo se o teritoriju površine 2.668 km², na kojemu je, sukladno popisu stanovništva iz 1991. godine, živjelo 193.513 stanovnika, od čega 44,5 % Hrvata, 34,9 % Srba i 20,6 % ostalih. Pritom su prijeratne općine Vukovar i Beli Manastir bile potpuno, a bivše općine Osijek i Vinkovci djelomično okupirane (bila je riječ o gotovo 124 okupirana naselja na prostoru hrvatskog Podunavlja, od kojih se njih 29, s ukupno 84.189 stanovnika, nalazilo u sastavu bivše vukovarske općine). Opširnije vidi u: Dražen Živić, „Demografski kontekst srbijanske oružane agresije na hrvatsko Podunavlje“, u: *Demografski kontekst i sociokulturne posljedice hrvatskoga Domovinskog rata*, ur. Dražen Živić i Ivana Žebec (Zagreb; Vukovar, 2009), 107-109.

²⁰ Isto, 115-116.

²¹ Vidi: Slobodan Lang i Branko Čulo, ur., *Vukovarski prognanici 1991.-2010. povratnici* (Vukovar, 2010), 10-12; također i: Dražen Živić, „Posljedice srbijanske agresije kao odrednica

je bio slučaj i u okolnim većinski hrvatskim naseljima, poput Sotina i osobito Bogdanovaca, u kojima su za trajanja Vukovarske bitke vođene teške borbe. U istočnom je i jugoistočnom dijelu prijeratne općine Vukovar, gdje su Hrvati 1991. predstavljali apsolutnu narodnosnu većinu (Ilok, Bapska, Šarengrad, Lovas, Tovarnik, Tompojevci, Bokšić, Svinjarevci), međutim, uslijed činjenice da su tamošnja naselja okupirana bez znatnijeg otpora i razaranja, osobito stambene infrastrukture, ostalo živjeti prilično mnogo hrvatskih stanovnika.²² Vlastite domove nije napustio ni dio lokalnih Hrvata u mjestima Berku i Čakovcima, u kojima je obitavao i veliki broj Srba i Mađara, kao ni određen broj većinskog rusinskog stanovništva u selima Mikluševci i Petrovci.²³

Spomenute su se osobe, poglavito u razdoblju od stupanja na snagu Sarajevskog primirja u siječnju 1992. do dovršetka razmještanja mirovnih snaga Ujedinjenih naroda (UN) na privremeno okupiranom području istočne Slavonije i zapadnog Srijema (koje je, sukladno planu Cyrusa Vancea i prihvaćenoj Rezoluciji 743 Vijeća sigurnosti UN-a od 21. veljače 1992., postalo dijelom UNPA²⁴ sektora Istok, na čiji su teritorij raspoređeni pripadnici ruskog kontingenta „plavih kaciga“)²⁵ u lipnju i srpnju 1992. godine, našle na udaru pripadnika brojnih srpskih paravojnih formacija i lokalnih kriminalaca, kojima

---

poslijeratne obnove i razvitka Vukovara“, *Društvena istraživanja* 17/1-2 (2008), 37-38.

²² Iz grada Iloka je, tako, po srpskoj okupaciji od prijeratnih 9.748 stanovnika izbjeglo njih 6.487, ili 66,5 % (podaci se odnose i na naselja Bapsku, Šarengrad i Mohovo, koja se danas nalaze u sastavu grada Iloka). S područja današnje općine Lovas (koja obuhvaća i naselje Opatovac) je, nadalje, od prijeratnih 2.231 stanovnika u progonstvo otišlo njih 1.555 ili 69,7 %. S teritorija današnje općine Tovarnik (koja obuhvaća i naselje Ilaču), od prijeratnih 4.240 stanovnika izbjeglo je njih 3.145 ili 74,2 %, dok je iz današnje općine Tompojevci (koju, uz Tompojevce, čine naselja Mikluševci, Čakovci, Berak i Bokšić) po srpskoj okupaciji od prijeratna 3.092 stanovnika u progonstvo otišlo njih 1.682 ili 54,4 %. S teritorija današnje općine Bogdanovci (u čiji sastav, uz Bogdanovce, ulaze i naselja Svinjarevci i Petrovci) od prijeratnih 3.167 stanovnika izbjeglo je njih 1.834 ili 57,9 %. Detaljnije o istome vidi u: Živić, „Demografski kontekst srbijanske oružane agresije na hrvatsko Podunavlje“, 115-116.

²³ Isto. U gradu Iloku je, primjerice, 1991. živjelo 4.248 Hrvata (62,7 %), 1.157 Slovaka, 484 Srba, 105 Mađara i 781 ostalih (od čega 474 Jugoslavena). U Bapskoj je živjelo 1.478 Hrvata (91 %), 33 Srba te 113 ostalih; u Šarengradu su živjela 904 Hrvata (90 %), 48 Srba i 53 ostalih; u Lovasu je živio 1.441 Hrvat (85,7 %), 133 Srba i 107 ostalih; u Tovarniku je živjelo 2.136 Hrvata (71,2 %), 670 Srba i 195 ostalih; u Tompojevcima su živjela 402 Hrvata (78,8 %), 27 Srba i 81 ostalih; u Bokšiću je živjelo 230 Hrvata (99 %) i svega četvero ostalih; u Svinjarevcima je živjelo 526 Hrvata (68,8 %), 183 Srba i 56 ostalih. U Berku je, pak, živjelo 515 Hrvata (55,6 %), 348 Srba te 63 ostalih; u Čakovcima je živjelo 256 Mađara (34,2 %), 226 Hrvata, 206 Srba i 61 ostalih; u Mikluševcima je živjelo 500 Rusina (74,3 %), 76 Srba, 49 Hrvata i 48 ostalih; u Petrovcima je živjelo 967 Rusina (75 %), 163 Srba, 68 Hrvata te 91 ostalih. O nacionalnom sastavu stanovništva prijeratne vukovarske općine vidi u: Jasna Crkvenčić-Bojić, ur., *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880.-1991. po naseljima*, 5 sv. (Zagreb, 1998), 5: 3319-3333.

²⁴ *United Nations Protected Area - Zaštićeno područje Ujedinjenih naroda.*

²⁵ Davor Runtić, *Mrgudi u Vukovaru* (Zagreb, 1998), 53.

su podršku, posve otklanjajući mogućnost budućeg hrvatsko-srpskog suživota na tom prostoru, pružale političke strukture samoproglašene RSK, te tijela vukovarskog SUP-a (s privremenim sjedištem u Dalju).²⁶ Kao rezultat toga, najveći je dio ovih ljudi u konačnici protjeran iz vlastitih domova,²⁷ dok ih je dio ubijen od strane do današnjeg dana uglavnom neotkrivenih počinitelja.

Uistinu, stanje javne sigurnosti na teritoriju istočne Slavonije i zapadnog Srijema pod srpskom kontrolom početkom 1992. godine bilo je posve kaotično, što je osobito dolazilo do izražaja u samom Vukovaru. Srpski su se pobunjenici, naime, nakon osvajanja grada posvetili pokušajima uspostavljanja učinkovite lokalne civilne vlasti, što im je, međutim, do kraja 1991., neovisno o logističkoj potpori JNA, tek djelomice polazilo za rukom.²⁸ Razloge tome, osim u razorenosti stambene i komunalne infrastrukture Vukovara, valja tražiti i u činjenici da je grad netom po okupaciji napustio najveći broj prijeratnih stanovnika, od kojih se vlastitim domovima naknadno vratio tek dio domicilnih Srba, uz posve minoran postotak mjesnih Hrvata, uglavnom starije životne dobi.²⁹ Izuzetak u ovom slučaju činilo je vukovarsko naselje Petrova gora (u

²⁶ U strogo povjerljivom spisu Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove krnje SFRJ od 2. travnja 1992. upravo se lokalne strukture SUP-a i TO Vukovar navode kao ključni akteri u pljački imovine hrvatskih i preostalih nesrpskih vlasnika na širem vukovarskom području. Vidi: <http://icr.icty.org>, ICTY Court Records, IT-04-75, „Report of the SSUP SDB dated 2 April 1992.“; pristup ostvaren 28. siječnja 2019.

²⁷ Tako je, primjerice, 15. ožujka 1992. iz domova izgnano 200 Hrvata iz sela Bokšić, 25. ožujka 170 Hrvata iz mjesta Šarengrad, a 27. ožujka 80-ak Hrvata iz naselja Tovarnik. Potkraj istoga mjeseca protjerana je i većina rusinskog stanovništva iz sela Petrovci, dok je sam proces istjerivanja nesrpskog stanovništva sa šireg vukovarskog područja nastavljen i u travnju i svibnju 1992. godine. Vidi: Runtić, *Mrgudi u Vukovaru*, 55-56.

²⁸ Vidi: <http://icr.icty.org>, ICTY Court Records, IT-95-13/1, „80 mtbr Command Order 37-3, dated 22 November 1991.“; pristup ostvaren 15. prosinca 2018.

²⁹ Vlasti pobunjenih Srba i JNA su, naime, po okupaciji Vukovara organizirali prihvatne centre za civilno stanovništvo iz pojedinih gradskih naselja (prema grubim procjenama radilo se o više od 10.000 osoba, koje su najveći dio rata provele u vukovarskim skloništim), u kojima se, između ostalog, vršilo i razdvajanje građana po nacionalnoj osnovi (civilni iz šireg središta Vukovara su, tako, sakupljeni u „Veleprometu“ na Sajmištu, dok su civilni iz Borova naselja (prije svega oni koji su utočište našli u skloništu u zgradi „Borovo Commercea“) dijelom odvoženi u Borovo Selo, a dijelom u Vojvodinu. Civilni s Mitnice isprva su prevezeni u Šid, gdje se vršilo razdvajanje na one koji žele otići u Republiku Srbiju i one koji namjeravaju otići put RH). Mjesni su Hrvati (poglavito žene, djeca i starci), u pravilu, potom protjerivani u slobodne dijelove RH, dok su lokalni Srbi, ukoliko su izrazili želju, mogli ostati živjeti u Vukovaru, no to ih je veliki broj, zbog razorenosti vlastitih domova i u nedostatku adekvatnih uvjeta za život, u početku odbio, otišavši put Republike Srbije ili se sklonivši kod rodbine u okolnim srpskim selima. Hrvatski civilni za koje su srpske vlasti sumnjale kako su sudjelovali u otporu protiv snaga JNA i srpske TO odvoženi su, s druge strane, u logore u Republiku Srbiju (Stajicevo, Begejci, Srijemska Mitrovica), pri čemu ih je znatan dio ubijen u samim prihvatnim centrima (npr. u „Veleprometu“) ili tijekom transporta u logore (npr. u Dalju). O tome vidi: Petar Brozović, *Čuvari Vukovara*, 1 sv. (Vukovar, 2003), 1:282, 317., 2 sv., 2: 376, 420-421; Predrag Matić, *Ništa lažno* (Zagreb, 2009), 15-17; Zlatko Šimunović, *Vukovarski dnevnik*

osnovi se nije radilo o naselju u pravom smislu te riječi, već o nekolicini susjednih ulica smještenih u jugozapadnom dijelu grada), u kojem su Srbi predstavljali većinu stanovnika i iz kojega, budući da tijekom jeseni 1991. nije bilo izravno obuhvaćeno ratnim djelovanjima, lokalno stanovništvo nije izbjeglo.³⁰

Na području vukovarske općine osim toga su djelovale i pojedine paravojne skupine, koje su, u pravilu, bile sponzorirane od strane srbijanskog političkog rukovodstva i određenih srbijanskih političkih stranaka, te su, primarno se baveći kriminalnom aktivnošću (pljačka, sječa hrastove šume, nedozvoljena trgovina, crpljenje nafte iz srijemskih nalazišta i sl.), bile izuzete od nadzora vlasti RSK. Među njima se posebice izdvajala Srpska dobrovoljačka garda (SDG) Željka Ražnatovića 'Arkana', koja je, uz punu podršku Resora državne bezbjednosti (RDB) Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) Republike Srbije (a samim time i srbijanskog predsjednika Slobodana Miloševića, koji je izravno nadzirao čelnika RDB Jovicu Stanišića i njegovog najbližeg suradnika na okupiranom teritoriju istočne Slavonije i zapadnog Srijema Franka Simatovića), od rujna 1991. bila stacionirana u Erdutu, vršeći brojna zlodjela nad mjesnim Hrvatima.³¹ U istom kontekstu valja spomenuti i paravojnu postrojbu „Leva Supoderica“, osnovanu u listopadu 1991. od dragovoljaca Srpske radikalne stranke (SRS) Vojislava Šešelja, koja je sudjelovala u borbama oko Vukovara i čiji su se pripadnici istaknuli u ubijanju zatočenih hrvatskih vojnika i civila na Ovčari 20/21. studenog 1991. godine.³²

U Vukovaru je, neposredno nakon okupacije, ustrojena postrojba lokalne Teritorijalne obrane (TO) Vukovar,³³ čiju su jezgru činili borci dotadašnjeg Odreda TO Petrova gora, koji je, poput postrojbe „Leva Supoderica“, tijekom

---

(Zagreb, 1995), 133, 138-139, 164-165; Mile Dedaković-Jastreš, Alenka Mirković-Nad i Davor Runtić, *Bitka za Vukovar* (Vinkovci, 1997), 235-238; Nazor, *Grad je bio meta*, 206.

³⁰ O tome vidi: Nazor, *Grad je bio meta*, 51.

³¹ Opširnije o tome vidi: <http://icr.icty.org>, ICTY Court Records, IT-95-13/1, „Information-Strictly confidential Report, 18 October 1991.“; <http://icr.icty.org>, ICTY Court Records, IT-95-13/1, „Information-Strictly confidential Report Nr 5-459, Colonel Stevan Mitrevski, 01 October 1991.“; <http://icr.icty.org>, ICTY Court Records, IT-03-69, „AO Slavonija, Baranja and Western Srem Government, Order, signed by the Government President Goran Hadzic, dated 21 September 1991.“; pristup ostvaren 10. studenog 2018.

³² Vidi: www.documenta.hr/assets/files/sudjenja/zlocin_na_ovcari_izvjestaji.pdf; pristup ostvaren 20. siječnja 2018. Odred „Leva Supoderica“ u svom je najjačem sastavu imao približno 150-ak boraca, od kojih je dio, poput njegova zapovjednika Milana Lančuzanina- 'Kamenog', imao prijeratno prebivalište u Vukovaru. Tijekom Vukovarske bitke djelovao je na području Sajmišta, u sklopu 1. jurišnog odreda (JOD) 1. motoriziranog bataljuna Gardijske motorizirane brigade JNA, pod komandom majora Borivoja Tešića i kapetana Miroslava Radića.

³³ Opširnije o formiranju TO Vukovar vidi: www.hlc-rdc.org/images/stories/pdf/sudjenje_za_ratne-zlocine/srbija/Predmet%20OVCARA/Transkripti/Transkripti%20prvostepeno%20sudjenje/4.%20Ovcara-transkript-28.04.2004..pdf; svjedok Dušan Jakšić; pristup ostvaren 25. siječnja 2018.

druge polovice 1991. bio angažiran u sukobima s hrvatskim snagama na Sajmištu. Na čelo TO Vukovar, koja je, uz vukovarski SUP, trebala predstavljati oslonac planirane konsolidacije života u istoimenoj općini, poglavito glede snaženja tamošnjeg stanja javne sigurnosti, tako su došli bivši zapovjednici pojedinih četa spomenutog odreda, Miroljub Vujović i Stanko Vujanović, koji su imali ključnu ulogu u organiziranju i izvršenju zločina na Ovčari, a istaknuli su se i u smaknućima hrvatskih civila za trajanja borbi u Vukovaru.³⁴

Istodobni su pokušaji oživljavanja lokalnog pravosuđa, uslijed manjka stručnih kadrova, smještajnih kapaciteta i nadasve financijskih sredstava, unatoč formalnom osnutku pojedinih sudova (poput vukovarskog Općinskog suda s privremenim sjedištem u Dalju i Okružnog suda u Belom Manastiru), polučili iznimno slab učinak.³⁵

Imajući u vidu potonje, kao i činjenicu da su, sukladno sačuvanim izvorima JNA, u organiziranoj pljački imovine preostalih Hrvata vukovarske općine sudjelovale i osobe koje su obnašale visoke dužnosti u okupacijskoj vlasti na tom području, poput zapovjednika Štaba TO Negoslavci Milana Bibića i ministra unutrašnjih poslova i potom potpredsjednika samoproglašene Vlade Srpske oblasti Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema Borislava Bogunovića,³⁶ ne trebaju čuditi brojni, u najvećoj mjeri nekažnjeni, zločini nad tamošnjim nesrpskim stanovništvom, koji su ubrzo uslijedili.³⁷

II.1. Zločini bez kazne: masovne egzekucije Hrvata i pripadnika nesrpskih nacionalnih manjina na širem vukovarskom području 1992. godine

U siječnju 1992. na području grada Vukovara ubijeno je 11 civila hrvatske nacionalnosti, uglavnom starije životne dobi. Tako je 2. siječnja od strane nepoznatih počinitelja usmrćena Zorka Vučković, r. 1922. godine, iz Ulice 8.

³⁴ Vidi: www.documenta.hr/hr/zločin-na-ovčari.html; o pravomoćnoj osudi Stanka Vujanovića na kaznu zatvora u trajanju od devet godina za zločin na Sajmištu (ubojstvo četiriju i ranjavanje jedne osobe hrvatske nacionalnosti) 14. rujna 1991., vidi: Marijan, *Obrana i pad Vukovara*, 353.; Miroljub Vujović i Stanko Vujanović-’Taksi’ zapovijedali su četama Odreda TO Petrova gora, koje su se, poput postrojbe „Leva Supoderica“, borile u sklopu jurišnih odreda 1. mtb Gardijske motorizirane brigade JNA.

³⁵ Opširnije o istome vidi u: Slaven Ružić, *Djelovanje „Vlade Republike Srpske Krajine“ 1991.-1995.* (Zagreb, 2017), 102-109.

³⁶ Ta je Vlada, kojoj je na čelu bio Goran Hadžić, neovisno o proglašenju RSK 19. prosinca 1991. godine, nastavila obnašati izvršnu vlast na području SO Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema sve do 26. veljače 1992., kada je u Borovu Selu konstituirana prva zajednička Vlada RSK, čiji je predsjednik postao Zdravko Zečević. Opširnije o tome vidi u: Ružić, *Djelovanje „Vlade Republike Srpske Krajine“*, 63-66.

³⁷ Vidi: <http://icr.icty.org>, ICTY Court Records, IT-95-13/1, „Letter by Milenko Gligorovic, Chief of OB 453rd mbr, to the 1st VO/Military District/ Command Security Organ, dated 18 October 1991.“; pristup ostvaren 20. listopada 2018.

XII. 1944.³⁸ (danas Kudeljarska ulica).³⁹ Idućeg je dana, u obiteljskoj kući u obližnjoj Ulici Vase Đurđevića 35 (tzv. Kudeljarski trokut), hicima iz vatrenog oružja ubijena Marija Majstorović, r. 1941. u Ceriću.⁴⁰ Već 8. siječnja u vlastitu stanu, u tadašnjoj Ulici JNA 140 na Mitnici, smaknut je Mihovil Boroš, r. 1931. godine, s više hitaca iz automatskog oružja,⁴¹ da bi nepoznati ubojice istoga dana u Ulici bratstva i jedinstva 72 u Borovu naselju usmrtili i Vidu Kuzmanović, r. 1935. u općini Derventa u Bosni i Hercegovini (BiH).⁴² Dvanaestog je siječnja, pak, izvršeno ubojstvo Ane Deljić, r. 1951. godine, čije je tijelo potom bačeno u masovnu grobnicu – bunar u Novoj ulici 28 na Sajmištu – odakle je ekshumirano tijekom 1999. godine,⁴³ da bi istoga dana nestala i Slavica Goreta, r. 1926., čiji su posmrtni ostaci pronađeni na vukovarskom Novom groblju 1998. godine.⁴⁴ Nepoznati ubojice 15. su siječnja, tijekom noći, iz obiteljske kuće u Ulici Ive Andrića 16 odveli i supružnike Ivana i Katicu Martinović, koje su smaknuli hicima iz vatrenog oružja, da bi leševe potom bacili u već spomenuti bunar u Novoj ulici 28.⁴⁵ U Ulici Jovice Brandajza 36 u Borovu naselju u međuvremenu je, udarcima tupim predmetom po glavi i tijelu, ubijen Ante Radić, r. 1967. u Vukovaru.⁴⁶ Nakon nekoliko dana, 20. siječnja 1992. u vlastitoj je kući u Ulici JNA 24 hicima iz vatrenog oružja ubijena Štefanija Voloder, r. 1935. u općini Prijedor u BiH,⁴⁷ da bi 23. siječnja

³⁸ Autor je, zbog izvornosti, u tekstu odlučio koristiti nazive pojedinih ulica u Vukovaru i obližnjim naseljima u onom obliku u kojemu se spominju u tadašnjim dokumentima. Pritom se, kao dodatnim izvorom, služio *Planom grada Vukovara* iz 1984. godine, koji je dostupan na službenim stranicama Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju u Den Haagu, budući da se radio kao dokazni predmet na suđenju Mili Mrkšiću. O tome vidi: [http:// icr. icty.org](http://icr.icty.org), ICTY Court Records, IT-95-13/1, „Map of Vukovar with highlighted areas“; pristup ostvaren 2. siječnja 2019.

³⁹ Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (HMDCDR), Zagreb, Stradali civili u Domovinskom ratu - okupirano područje RH (dokumentacija DORH-a).

⁴⁰ HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar sa privremenim sedištem u Dalju, Broj: 04-KU-13/92., Dalj, Krivična prijava od 17. januara 1992. godine.

⁴¹ HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar sa privremenim sedištem u Dalju, Broj: KU-5/92., Dalj, Krivična prijava od 13. januara 1992.

⁴² HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar sa privremenim sedištem u Dalju, Broj: KU-3/92., Dalj, Krivična prijava od 11. januara 1992.

⁴³ HMDCDR, Stradali civili u Domovinskom ratu - okupirano područje RH (dokumentacija DORH-a).

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar sa privremenim sedištem u Dalju, Broj: KU-35/92., Dalj, Krivična prijava od 29. januara 1992.

⁴⁷ HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar sa privremenim sedištem u Dalju, Broj: KU-19/92., Dalj, Krivična prijava od 27. januara 1992.

u Ulici Josipa Kozarca 13 na Mitnici bila usmrćena i starica Janja Trivić, r. 1912. godine u mjestu Vrbanja.⁴⁸

Zločini nad lokalnim vukovarskim civilima, poglavito hrvatske nacionalnosti, nastavljeni su i tijekom veljače 1992. godine. Tako je 1. veljače u vlastitom domu u Ulici solidarnosti 10 na Sajmištu hicem iz pištolja ubijena Marija Bekavac, r. 1930. u mjestu Studenica u općini Imotski. Djelatnici SUP-a Vukovar za ovaj su zločin optužili mjesnog Srbina Miloša Vignjevića, r. 1961., koji je, sukladno tadašnjem iskazu, ubojstvo opravdao nacionalnom netrpeljivošću.⁴⁹ Postojeća dokumentacija, s druge strane, ne ukazuje kako je protiv potonjeg, unatoč činjenici da je priznao zločin, pokrenut krivični postupak pred nadležnim pravosudnim institucijama samozvane RSK. Sedmoga je veljače, nadalje, u dvorištu obiteljske kuće u Velebitskoj ulici u Borovu naselju hicima iz vatrenog oružja ubijena Dragica Curnić, r. 1927. u Donjem Novom Selu u današnjoj općini Nijemci.⁵⁰ Već 15. veljače u Ulici Svetozara Markovića 16 na Sajmištu hicima iz pištolja usmrćeni su Vladimir i Mirjana Alić, za čiju je smrt osumnjičen Slobodan Jurišić, r. 1949., iz Vukovara.⁵¹ Dvadesetog je veljače, pak, u vlastitom dvorištu u Ulici narodnih mučenika 78 na Mitnici hicima iz vatrenog oružja ubijen starac Ivan Firi, r. 1915. u Vukovaru.⁵² Djelatnici Općinskog suda u Vukovaru pritom su izvršili uviđaj na mjestu zločina, no počinitelj je, unatoč tome, ostao nepoznat. Dana 22. veljače 1992. u obiteljskoj kući u Proleterskoj ulici 134 na Sajmištu izvršeno je trostruko ubojstvo obitelji Stefanjuk. Tako su, iz vatrenog oružja, usmrćeni Pavle Stefanjuk, r. 1929., njegov sin Miroslav, r. 1958., obojica iz Prnjavora u BiH (obojica rusinske nacionalnosti), kao i Miroslavova supruga Blanka, r.

⁴⁸ HMDCDR, Stradali civili u Domovinskom ratu - okupirano područje RH (dokumentacija DORH-a).

⁴⁹ HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar sa privremenim sedištem u Dalju, Broj: KU-39/1992., Krivična prijava od 5. februara 1992.

⁵⁰ HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar sa privremenim sedištem u Dalju, Broj: KU-89/1992., Dalj, Krivična prijava od 26. februara 1992.

⁵¹ HMDCDR, RSK, MUP, SUP Vukovar, Broj: 04-03-01/7-KU-355/92., Krivična prijava od 7. maja 1992. Jurišić je, inače, 2. srpnja 1991. u Vukovaru usmrtio pripadnike ZNG-a RH Damira Ivanovića i Franju Katića, za što je pred tadašnjim Vojnim sudom u Osijeku 1992. godine u odsutnosti pravomoćno osuđen na 20 godina zatvora. Županijski je sud u Osijeku, međutim, temeljen Zakona o općem oprost u veljači 2014. obustavio kazneni postupak protiv okrivljenika. O tome opširnije vidi: <https://direktno.hr/direkt/ubojica-prvih-ubijenih-gardista-vukovaru-poznat-uhicen-aboliran-i-slobodan-149331/>; pristup ostvaren 11. ožujka 2019.

⁵² HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, Opštinski sud u Vukovaru sa privremenim sedištem u Dalju, Broj: Kri/42/92., Vukovar, Zapisnik o uviđaju od 20. februara 1992.; HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar sa privremenim sedištem u Dalju, Broj: KU-79/92., Dalj, Krivična prijava od 21. februara 1992.

1961. u Vukovaru.⁵³ Miroslav Stefanjuk je, sukladno svjedočanstvu u knjizi *Čuvari Vukovara* urednika Petra Brozovića, nakon okupacije dijela Sajmišta sredinom rujna 1991. bio zarobljen, pri čemu je, s grupom lokalnih Hrvata, bio prisiljen sudjelovati u asanaciji tamošnje bojišnice (odnosno prikupljanju i pokapanju leševa), dok je Blanka radila kao medicinska sestra na Odjelu kirurgije vukovarske bolnice.⁵⁴ DORH je, naknadno, za zločin osumnjičio tadašnje pripadnike TO Vukovar Slobodana Lucića i Paju Miščevića, no o daljnjem tijeku postupka nema pouzdanih podataka.⁵⁵ Neutvrđenog dana veljače 1992., u Ulici Svetozara Markovića 22, nepoznati počinitelji izvršili su i ubojstvo vatrenim oružjem tročlane rusinske obitelji Ivan, i to Eugena Ivana, r. 1915. u Petrovcima, njegove supruge Leone, r. 1919. u Petrovcima, te Febrone Ivan, nepoznate godine i mjesta rođenja.⁵⁶

Egzekucije preostalih, malobrojnih Vukovaraca nesrpske nacionalnosti odvijale su se nesmanjenim intenzitetom i u ožujku 1992. godine. Već 3. ožujka u vlastitoj obiteljskoj kući u Ulici JNA 81 na Mitnici hicima iz vatrenog oružja ubijeni su supružnici Leomir (r. 1927.) i Marija (r. 1928.) Teodorović, rodом iz obližnjeg sela Mikluševci, te njihov sin Tomislav, r. 1953. u Tovarniku (svo troje rusinske nacionalnosti).⁵⁷ Djelatnici SUP-a Vukovar obavili su očevid, no počinitelj je ostao nepoznat. Idućeg su dana, nadalje, u susjednoj Lenjinovoj ulici na identičan način usmrćene starice Eva Rendulić, r. 1913. u mjestu Trenkovo u Požeško-slavonskoj županiji⁵⁸ i Aljmaza Šiljdedić (r. 1910.), inače bošnjačke nacionalnosti.⁵⁹ Četrnaestog su ožujka, pak, iz vlastite kuće u Ulici Ive Lole Ribara 13 u Borovu naselju odvedeni supružnici Roko (r. 1931.) i Darinka Mažar (r. 1935.), kojima se potom izgubio svaki trag. Tijelo pokojnog Roka Mažara ekshumirano je 1998. na vukovarskom Novom groblju, dok su posmrtni ostaci njegove supruge pronađeni 1999. na katolič-

⁵³ HMDCDR, RSK, MUP, SUP Vukovar, Broj: KU-86/92., Dalj, Krivična prijava od 25. februara 1992.

⁵⁴ Vidi: Brozović, *Čuvari Vukovara*, 1: 221-238.

⁵⁵ HMDCDR, Stradali civili u Domovinskom ratu - okupirano područje RH (dokumentacija DORH-a).

⁵⁶ HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar sa privremenim sedištem u Dalju, Broj: KU-94/1992., Dalj, Krivična prijava od 1. marta 1992. godine.

⁵⁷ HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar sa privremenim sedištem u Dalju, Stanica milicije Vukovar, Broj: 154/1992., Krivična prijava od 25. marta 1992.

⁵⁸ HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar sa privremenim sedištem u Dalju, Stanica milicije Vukovar, Broj: 155/1992., Krivična prijava od 25. marta 1992.

⁵⁹ HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar sa privremenim sedištem u Dalju, Stanica milicije Vukovar, Broj: 155/1992., Krivična prijava od 25. marta 1992.

kom groblju u Iloku, kojom prigodom je utvrđeno kako su oboje ubijeni.⁶⁰ Istoga dana iz doma u Borovu naselju nestao je i bračni par Manjoš – Zvonko (r. 1951., Rusin po nacionalnosti) i Ivanka (r. 1951., Srkinja po nacionalnosti) – čija su tijela 2007. godine preuzeta iz Republike Srbije i identificirana, budući da su, nakon smaknuća od strane nepoznatih počinitelja, bila ondje pokopana.⁶¹ Neutvrđenog je dana u mjesecu ožujku, s druge strane, usmrćen i lokalni Hrvat Tomo Šarek, r. 1923. u općini Prnjavor u BiH, s posljednjim prebivalištem u Ulici 12. IV. 1945. na Mitnici, čiji je leš, s vidljivim ozljedama od hitaca iz vatrenog oružja, pronađen na području tzv. Ristićevog salaša u Vukovaru.⁶²

Travanj 1992. donio je, nadalje, nova smaknuća. Tako je 9. travnja izvršeno četverostruko ubojstvo hrvatske obitelji Pakšec u njihovoj obiteljskoj kući u Ulici Josipa Cazića 5. Ondje su, hicima iz vatrenog oružja, ubijeni Stjepan Pakšec, r. 1949. u općini Lobor u Krapinsko-zagorskoj županiji, njegova supruga Ana, r. 1952. u mjestu Andrijaševci, te njihovo dvoje maloljetne djece, sinovi Dario (r. 1976.) i Damir (r. 1980.), čiji su posmrtni ostaci potom bačeni u bunar u Novoj ulici 28 na Sajmištu. Djelatnici SUP-a Vukovar su, po dojavi o zločinu, izišli na očevid te načinili foto-elaborat. Nakon kratkotrajne istrage za smaknuća su osumnjičeni Slavko Petrović, r. 1971., iz Novog Sada, te Petar Ćirić, zvani Pero Ciganin, r. 1968. u općini Vrbas u Republici Srbiji, koji su bili pripadnici TO Vukovar, bliski prethodno spomenutim Miroljubu Vujoviću i Stanku Vujanoviću. U istrazi je, pak, utvrđeno kako je ubijeni Stjepan Pakšec posjedovao veću količinu stranog novca koju je, prema saznanjima sumještana, čuvao kod kuće, što je smatrano mogućim motivom za likvidaciju. Protiv Petrovića i Ćirića, neovisno o tome, sukladno postojećoj dokumentaciji tada nije pokrenut postupak pred odgovarajućim pravosudnim tijelima RSK, već je slučaj završio isključivo podnošenjem krivične prijave vukovarskog SUP-a, po kojoj nije dalje postupano.⁶³ Oba osumnjičenika su, međutim, uz bivšeg pripadnika TO Vukovar Nikolu Dukića, zvanog Gidža, 2007. godine pred Okružnim sudom u Novom Sadu zbog navedenog zločina nepravomoćno osuđeni na dugotrajne kazne zatvora (Petrović – 40, Dukić – 30 i Ćirić – 13

⁶⁰ HMDCDR, Stradali civili u Domovinskom ratu - okupirano područje RH (dokumentacija DORH-a).

⁶¹ Isto.

⁶² HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar sa privremenim sedištem u Dalju, Stanica milicije Vukovar, Broj: 270/1992., Krivična prijava od 30. marta 1992.

⁶³ HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar, Odeljenje za suzbijanje kriminaliteta, Broj: 08-06-02-01/7-KU-1570/92., Krivična prijava od 29. decembra 1992.

godina zatvora),⁶⁴ dok je Čirić 2014., od strane srbijanskog Vijeća za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu, pravomoćno osuđen i za izvršenje zločina na Ovčari u studenom 1991. godine.⁶⁵

Tijekom travnja 1992. u vlastitoj kući u Ulici Svetozara Markovića 48 na Sajmištu hladnim je oružjem (nožem) ubijen i Hrvat Vinko Berendi, r. 1933. u Vukovaru, čije su ubojice ostale neotkrivene.⁶⁶

Situacija nije bila ništa bolja ni u Vukovaru susjednim, uglavnom većinski hrvatskim naseljima. Tako je u selu Svinjarevcima (koje se danas nalazi u sastavu općine Bogdanovci) 14. lipnja 1992. hladnim oružjem u vlastitoj kući ubijena starica Manda Božić, r. 1913. godine,⁶⁷ da bi 15. rujna 1992., također u obiteljskoj kući, hicima iz automatskog oružja od strane nepoznatog počinitelja bili usmrćeni supružnici Marin (r. 1937.) i Stajka (r. 1939.) Ivanovac.⁶⁸ U šumi Jelaš nedaleko od Lovasa 28. je siječnja 1992., nadalje, izvršeno okrutno smaknuće tročlane rusinske obitelji Holik (Julijan, r. 1928., Veronika, r. 1925., i Mihajlo, r. 1950. godine), čija su tijela potom bačena u obližnji šaht.⁶⁹

Na teritoriju današnje općine Borovo (koja je spadala u prijeratnu općinu Vukovar) 27. siječnja 1992. ubijena je starica Manda Tolić (r. 1903.), s prebivalištem u Lenjinovoj ulici u selu Borovu.⁷⁰ U istom je mjestu 21. ožujka 1992. izvršeno i smaknuće Bernardice Štefančić, r. 1938. u Čitluku u BiH, i njezine malodobne unuke Martine, r. 1987. u Vukovaru, koje su nepoznati počinitelji usmrtili s više hitaca iz vatrenog oružja u obiteljskoj kući u Radničkoj ulici.⁷¹ Moguće je da su navedena ubojstva izvršena kao čin osvete, budući da je Bernardičin sin (i Martinin otac) Zdenko Štefančić, inače pripadnik Zbora narodne garde (ZNG) RH, od strane lokalnih Srba bio optuživan kao ratni zlo-

⁶⁴ O tome vidi: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/07/War-Crimes-Trials-in-Serbia-in-2007-ff.pdf>; pristup ostvaren 6. ožujka 2019.

⁶⁵ O tome vidi: <https://www.blic.rs/vesti/hronika/petru-ciricu-15-godina-zatvora-za-zlocin-na-ovcari/wjrz3b1>, pristup ostvaren 22. siječnja 2019.

⁶⁶ HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP sa privremenim sedištem u Dalju, SUP Vukovar, Stanica milicije Vukovar, Broj: KU-288/92., Krivična prijava od 14. aprila 1992.

⁶⁷ HMDCDR, RSK, MUP, SUP Vukovar, Broj: 04-03-01/7-KU-547/92., Vukovar, 16. juna 1993.

⁶⁸ HMDCDR, RSK, MUP, SUP Vukovar, Broj: 08-06-02-01/7-KU-973/92., Krivična prijava od 16. septembra 1992.

⁶⁹ HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar, Stanica milicije Tovarnik, Broj: KU-72/92., Tovarnik, Krivična prijava od 19. februara 1992.

⁷⁰ HMDCDR, Stradali civili u Domovinskom ratu - okupirano područje RH (dokumentacija DORH-a).

⁷¹ HMDCDR, RSK, MUP, SUP Vukovar sa privremenim sedištem u Dalju, Broj: 140/92., Krivična prijava od 24. marta 1992.

činac koji je, navodno, osobno smaknuo više srpskih civila u Borovu naselju za trajanja Vukovarske bitke. Štefančić je, štoviše, nakon zarobljavanja u studenom 1991., na procesu pred Vojnim sudom u Beogradu osuđen na smrtnu kaznu zbog tobožnjih zločina protiv civilnog stanovništva na vukovarskom području, koja, međutim, nije izvršena, te je u konačnici razmijenjen u kolo-vozu 1992. godine.⁷² Sredinom lipnja iste godine je, pak, u vlastitom domu u Lenjinovoj ulici u Borovu iz vatrenog oružja ubijena i Iva Strunje, r. 1938. u općini Derventa u BiH, čiji je ubojica ostao nepoznat.⁷³

U gradu Iloku je, nadalje, 26. svibnja 1992. hicima iz automatskog oružja usmrćena Anđa Lončar, r. 1926. godine u tadašnjoj općini Lištica (Široki Brijeg) u BiH, čiji je leš potom zapaljen.⁷⁴

Uvidom u postojeću dokumentaciju moguće je, s druge strane, zaključiti kako je početkom, a posebice okončanjem procesa pristizanja pripadnika Zaštitnih snaga UN-a na teritorij (bivše) općine Vukovar sredinom lipnja i početkom srpnja 1992. godine, intenzitet tamošnjih zločina nad civilima nesrpske nacionalnosti znatno smanjen, iako oni nipošto nisu posve prestali. Tome je, dakako, pridonijela i činjenica da je na širem vukovarskom području u tom razdoblju, u osnovi, ostalo živjeti doista malo lokalnih Hrvata i općenito pripadnika preostalih nesrpskih nacionalnih manjina, budući da je najveći dio potonjih protjeran, dok je određeni broj, kao što je prethodno napomenuto, bio smaknut.

No, oni Hrvati koji su odlučili ostati na vlastitim ognjištima i dalje su bili potencijalne mete nepoznatih zločinaca. Tako je, primjerice, na području današnje općine Tompojevci tijekom listopada 1992. godine ubijeno troje hrvatskih civila, među kojima su 9. listopada u selu Bokšić na osobito okrutan način smaknuti Vinko (r. 1918.) i Ana Kovačić (r. 1926.). Oni su, naime, odvedeni iz obiteljske kuće u obližnju pustaru, pri čemu su likvidirani hicima iz vatrenog oružja, nakon čega je leš pokojnog Vinka Kovačića vezan žicom za obližnje stablo i tako ostavljen.⁷⁵ Idućeg je dana, pak, u Tompojevcima u vlastitoj kući ubijen starac Josip Mesaroš, r. 1919. godine, pri čemu mu je opljačkana imovina, što je djelatnike SUP-a Vukovar nagnalo da taj zločin okarakteriziraju „zločinom iz koristoljublja“ i podnesu krivičnu prijavu

⁷² O istome opširnije vidi u: Brozović, *Čuvari Vukovara*, 2: 506-510.

⁷³ HMDCDR, RSK, MUP, SUP Vukovar, Broj: 04-03-01/7-KU-586/92., Vukovar, 23. juna 1993.

⁷⁴ HMDCDR, RSK, MUP, SUP Vukovar, Stanica milicije Ilok, KU broj: 467-60/92., Ilok, Krivična prijava od 27. maja 1992.

⁷⁵ HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar, Odeljenje za suzbijanje kriminaliteta, Broj: 08-06-02-01/7-KU-1670/1992., Krivična prijava od 1. marta 1993; HMDCDR, Stradali civili u Domovinskom ratu - okupirano područje RH (dokumentacija DORH-a).

„protiv nepoznatog počinitelja“.⁷⁶ Govoreći o stradanjima lokalnih žitelja na teritoriju općine Tompojevci 1992., valja naglasiti i kako je, još sredinom siječnja iste godine, iz obiteljskog doma u mjestu Berak nestala starica Edvina Ilanić (r. 1904.), za čijim se posmrtnim ostacima, pod sumnjom da je ubijena, i danas traga.⁷⁷

Na teritoriju današnje općine Tovarnik (koja je također bila dio prijeratne vukovarske općine), gdje su tijekom druge polovice 1991. počinjeni masovni zločini nad lokalnim većinskim hrvatskim stanovništvom, u rujnu 1992. godine nestao je civil Zvonko Perić, r. 1944. u Tovarniku, za čijim se tijelom i dalje vodi potraga.⁷⁸ U vukovarskom naselju Lipovači je, konačno, 27. listopada iste godine, davljenjem u vlastitoj kući od strane nepoznatog počinitelja ubijen civil hrvatske nacionalnosti Petar Marušić, r. 1935. godine.⁷⁹

Također valja istaknuti i kako je u promatranom razdoblju, uslijed teških životnih uvjeta, opće besperspektivnosti i neimaštine, među nesrpskom populacijom vukovarske općine primjetan i povećan broj samoubojstava, osobito u većinski rusinskom selu Petrovcima, te u Iloku i okolici.⁸⁰

Na okupiranom teritoriju (bivše) općine Vukovar tijekom 1992. godine ukupno su, dakle, ubijene 53 civilne osobe nesrpske nacionalnosti, od kojih 40 Hrvata, 12 Rusina i jedna Bošnjakinja. Nadležne institucije RSK uspjele su, međutim, utvrditi izvršioce zločina za svega 10 ubojstava, od kojih je, prema dostupnim podacima, pravosudno gonjen samo ubojica obitelji Alić, Slobodan Jurišić.⁸¹ Znakovito je i kako se u dokumentaciji Centra državne bezbjednosti Vukovar (koji je djelovao u sklopu RDB RSK sa sjedištem u Kninu) iz srpnja 1992., unatoč temeljitoj analizi sigurnosnog stanja na privremeno okupiranom

⁷⁶ HMDCDR, RSK, MUP, SUP Vukovar, Broj: 08-06-02-01/7-KU-1145/92., Krivična prijava od 20. oktobra 1992.

⁷⁷ Ministarstvo hrvatskih branitelja, Uprava za zatočene i nestale, Zagreb, Traženje posmrtnih ostataka, travanj 2016.

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ HMDCDR, kut. 4157, SUP Vukovar, Depeša broj: 37/104. od 29. oktobra 1992; HMDCDR, kut. 6044, SUP Vukovar, Depeša broj: 08-06-02-1-37/106/92. od 30. oktobra 1992; HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar, Odeljenje za suzbijanje kriminaliteta, Broj: 08-06-02-01/7-KU-1610/1992., Krivična prijava od 25. decembra 1992.

⁸⁰ Vidi, npr.: HMDCDR, RSK, MUP, SUP Vukovar, Broj: 08-06-02-01/7-D-140/1992., Vukovar, 10. septembra 1992; HMDCDR, RSK, MUP, SUP Vukovar, Broj: 08-06-02-01/7-D-116/1992., Vukovar, 17. jula 1992.

⁸¹ O tome vidi: <http://icr.icty.org>, ICTY Court Records, IT-04-75, „Petition for the Release of our Comrade and Friend Slobodan Jurisic, signed by a number of persons, undated“; pristup ostvaren 30. siječnja 2019. Eventualni podaci o pravosudnom gonjenju spomenutih osoba trebali bi se nalaziti u gradivu Općinskog suda Vukovar i Okružnog suda Beli Manastir, koji su djelovali na promatranom području za trajanja srpske okupacije, no to je gradivo samo fragmentarno sačuvano.

teritoriju istočne Slavonije i zapadnog Srijema i detektiranju brojnih lokalnih malverzacija i kriminalnih aktivnosti, ubojstva velikog broja mjesnih civila, poglavito hrvatske nacionalnosti, uopće ne spominju.⁸²

Potonje zorno svjedoči o potpunom nefunkcioniranju pravne „države“ na teritoriju pod nadzorom srpskih pobunjenika, te krajnje nezavidnoj situaciji u kojoj su se našli tamošnji preostali Hrvati, čiji se položaj neće znatnije izmijeniti sve do formalnog završetka procesa mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja u siječnju 1998. godine.

III. (Bivša) općina Vukovar u razdoblju od 1993. do svršetka procesa mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja 1998. godine

Stanje u Vukovaru i okolici je, početkom 1993. godine, bilo sve samo ne stabilno. Ovo je područje, inače, u ožujku 1992., sukladno Zakonu o državnoj upravi RSK, postalo dijelom SO Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema, kao jedne od triju tada osnovanih administrativnih jedinica te paradržave (koja je imala jednaki naziv i identičan teritorij kao i prethodno spomenuta srpska oblast osnovana tijekom druge polovice 1991. godine). U njezinu su sklopu, nadalje, kao najviši upravni organi funkcionirali lokalna oblasna („narodna“) skupština i oblasno vijeće, te skupštine i izvršni savjeti općina i mjesne zajednice, zadržavši relativno široke ovlasti u upravljanju područjem pod svojim nadzorom.⁸³ No, u praksi je, uslijed manjka financijskih sredstava i općih uvjeta za rad, djelovanje navedenih tijela bilo gotovo posve paralizirano i krajnje neučinkovito.

Prostor SO Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema je, uz to, zbog vlastite izravne granice s Republikom Srbijom, odnosno Saveznom Republikom Jugoslavijom (SRJ), te prirodnog (šume) i rudnog bogatstva (nafta i plin), sve očitije izmicao kontroli Vlade u Kninu.⁸⁴ Ondje je, sukladno tome, bio stacioniran čitav niz srbijanskih paravojnih jedinica, koje su, uglavnom, bile pod nadzorom beogradske političke vrhuške oko Slobodana Miloševića, a poglavito RDB-a Republike Srbije. Tako je naftna postrojenja u Đeletovcima osiguravala jedinica samozvanog majora Slobodana Medića jačine do 200-tinjak boraca, koji su se, uz to, aktivno bavili sječom hrastove šume, švercom duhanskih proizvoda i drugim oblicima kriminala. Erdut je, nadalje, i dalje bio jedno od sjedišta Arkanove SDG (poznate i pod nazivom „Tigrovi“). Na

⁸² Vidi: <http://icr.icty.org>, ICTY Court Records, IT-04-75, „State Security Department Vukovar, temporarily seated in Dalj - Report for the first six Months of 1992., type-signed by Slobodan Pecikozic, dated 6 July 1992.“; pristup ostvaren 28. siječnja 2019.

⁸³ Vidi: Pauković, *Uspon i pad Republike Srpske Krajine: dokumenti*, 155-172.

⁸⁴ O tome, primjerice, vidi: HMDCDR, Vlada RSK, Zapisnici sjednica Vlade RSK, kut. 6, Zapisnik 51. sjednice Vlade RSK, Knin, 9. juna 1993.

području Baranje je, istodobno, djelovala paravojna postrojba (službeno nazivana specijalnom jedinicom MUP-a RSK) Vasilija Mijovića.⁸⁵

Gospodarska situacija bila je, uslijed uništenih proizvodnih pogona, nezaposlenosti, izrazite inflacije i gotovo nikakve platežne moći stanovništva, krajnje nezavidna. Na čelu oblasnih institucija bile su, pak, i dalje iste osobe koje su 1991. sudjelovale u razaranju Vukovara i masovnim smaknućima koja su uslijedila po okupaciji. Tako je, primjerice, na skupštinskim izborima krajem 1993. za poslanika u Skupštini RSK na listi SRS RSK izabran prethodno spomenuti zamjenik komandanta TO Vukovar iz 1991. godine Stanko Vujanović.⁸⁶ Na području Oblasti je, također, i dalje golemi utjecaj imao bivši predsjednik RSK Goran Hadžić, koji je, kao član SDS-a, od samih začetaka sukoba na vukovarskoj bojišnici rezolutno otklanjao mogućnost tamošnjeg hrvatsko-srpskog suživota u budućnosti. Za konačno, trajno razgraničenje s RH i pripajanje srbijanskoj matici ujedno se zalagala i većina preostalih političkih stranaka koje su tada djelovale na promatranom teritoriju, poput SDS-a srpskih zemalja i SDS-a za sjedinjene države srpske (SDS za SDS).⁸⁷

Istočni dio RSK bio je, pak, pošteđen izravnog napada hrvatskih postrojbi u okviru Vojno-redarstvene operacije (VRO) „Oluja“ u kolovozu 1995. godine, kojom je skršena srpska pobuna na teritoriju sjeverne Dalmacije, Like, Korduna i Banovine.⁸⁸ Pobunjeni Srbi SO Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema bili su, sukladno tome, prisiljeni prihvatiti pregovore s hrvatskim vlastima, koji su, 12. studenog 1995., rezultirali potpisivanjem tzv. Erdutskog sporazuma o mirnoj reintegraciji hrvatskog Podunavlja. Vijeće sigurnosti UN-a je, nadalje, 15. siječnja 1996. usvojilo Rezoluciju 1037, kojom je na tom prostoru ustanovljena mirovna operacija UN-a pod nazivom „Prijelazna uprava Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem“.⁸⁹ Privremeno okupirani teritorij hrvatskog Podunavlja nedugo je potom posve demilitariziran, te, u konačnici, 15. siječnja 1998. i službeno vraćen u ustavno-pravni poredak RH.⁹⁰

⁸⁵ Vidi: <http://icr.icty.org>, ICTY Court Records, IT-95-13/1, „VJ Security Organs Report on Paramilitary Units“; pristup ostvaren 24. siječnja 2019; <http://icr.icty.org>, ICTY Court Records, IT-03-69, „Explanation related to Milisavljević Predrag, Serbian Army of Krajina, Security Organ 11th Corps, being contacted on 30 October 1995“; pristup ostvaren 12. siječnja 2019.

⁸⁶ HMDCDR, Skupština RSK, kut. 10, Popis poslanika Skupštine RSK. Vujanović je, štoviše, naknadno izabran i za predsjednika skupštinskog Odbora za obranu i bezbjednost.

⁸⁷ Vidi: Barić, *Srpska pobuna*, 228-230.

⁸⁸ O tijeku Vojno-redarstvene operacije „Oluja“ detaljnije vidi: Davor Marijan, *Oluja* (Zagreb, 2007).

⁸⁹ *United Nations Transitional Administration in Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium - UNTAES*.

⁹⁰ O mirnoj reintegraciji hrvatskog Podunavlja opširnije vidi: Nikica Barić, „Srpska oblast Slavonija, Baranja i Zapadni Srijem - od ‘Oluje’ do završetka mirne reintegracije Hrvatskog

Zločini nad nesrpskim stanovništvom okupirane vukovarske općine s druge strane, iako u znatno manjem broju, vršeni i u promatranom razdoblju.

III.1. Stradanje civila nesrpske nacionalnosti u Vukovaru i okolici od 1993. do 1998. godine

Tijekom 1993. godine fokus zločina nad malobrojnim preostalim Hrvatima (i pripadnicima preostalih nesrpskih narodnosti) premjestio se iz grada Vukovara na susjedna naselja. U Lovasu su, tako, 25. siječnja 1993. u vlastitoj kući hicima iz vatrenog oružja ubijene majka i kći, Pavica (r. 1952.) i Elvira (r. 1973.) Kovačević. Djelatnici vukovarskog SUP-a su, zbog izvršenja zločina, naknadno uhitili lokalne Srbe Branka Šašića, Živka Dujanovića i Žarka Graonju te Hrvaticu Tonu Gvozdenov (r. Boban), koji su, prema vlastitu svjedočenju, proveli pretres doma ubijenih tražeći navodnu radio-stanicu, za koju je naknadno utvrđeno kako nikad nije postojala. Istragom je, s druge strane, nepobitno dokazano da su smaknuća izvršena prvenstveno iz koristoljublja te nacionalne netrpeljivosti.⁹¹ Iste su osobe, štoviše, već 28. siječnja 1993. u obiteljskom domu u Lovasu ustrijelile i Anicu Pavličić (r. 1940.), čije su tijelo potom bacile u obližnji bunar.⁹² Okružni sud u Belom Manastiru je, nakon provedenog postupka, u travnju 1995. počinitelje osudio na kazne zatvora u trajanju od četiri do dvije godine, priznavši im kao olakotnu okolnost smanjenu računljivost (alkoholizirano stanje) u trenutku izvršenja ubojstava, te uzevši u obzir njihove teške obiteljske i materijalne prilike.⁹³ Navedenim je zlodjelima, po svemu sudeći, dodatno doprinijelo proglašenje ratnog stanja u RSK 22. siječnja 1993.,⁹⁴ koje je uslijedilo po otpočinjanju hrvatske VRO „Maslenica“ u zadarskom zaleđu, budući da je utjecalo na porast lokalnog protuhrvatskog raspoloženja.

Trećeg ožujka 1993. u Šarengradu je, nadalje, u vlastitoj kući hicima iz automatske puške usmrćen Franjo Hiža, r. 1938. godine, pri čemu ubojica nije

---

Podunavlja“, 1 sv., *Scrinia Slavonica* 11 (2011), 393-454.; 2 sv., *Scrinia Slavonica* 12 (2012), 323-370.

⁹¹ HMDCDR, RSK, Srpska oblast Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar, Odeljenje za suzbijanje kriminaliteta, Broj: 08-06-02-01/7-KU-46/93., Krivična prijava od 1. februara 1993.

⁹² HMDCDR, kut. 4157, SUP Vukovar, Depeša broj: 08-06-02-01-37/193/93. od 1. februara 1993.; HMDCDR, RSK, Srpska oblast Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar, Odeljenje za suzbijanje kriminaliteta, Broj: 08-06-02-01/7-KU-45/1995., Krivična prijava od 31. januara 1993. godine.

⁹³ Vidi: <http://icr.icty.org>, ICTY Court Records, IT-04-75, „Republic of Serbian Krajina County Court Beli Manastir Case No. K-33/93-96 Judgement in the case against accused Sasic Branko et al. dated 18 April 1995.“; pristup ostvaren 30. siječnja 2019.

⁹⁴ Vidi: Barić, *Srpska pobuna*, 185.

uhićen.⁹⁵ U Mikluševcima su, već 31. ožujka iste godine, u obiteljskom domu od strane nepoznatog počinitelja ubijeni supružnici Petar (r. 1919.) i Marta Stracenski (r. 1925.), inače rusinske nacionalnosti.⁹⁶

U Tompojevcima je, pak, 12. kolovoza 1993. višestrukim ubodima nožem u vlastitoj kući ubijena Rozalija Horvat (r. 1920.). Naknadno je utvrđeno kako je zločin izvršio mjesni Srbin Dragan Borojević, r. 1970. godine, koji je svoj postupak pravdao nacionalnom netrpeljivošću.⁹⁷ Dva mjeseca kasnije u svom domu u Čakovcima je, od strane nepoznatog počinitelja, hicima iz vatrenog oružja na spavanju likvidiran Franjo Kovač, r. 1921. godine.⁹⁸ U napuštenoj je kući u selu Bogdanovcima 9. studenog 1993. iz pištolja usmrćen i pripadnik rusinske nacionalne manjine iz Vukovara Roman Janika (r. 1966.), rodom iz Petrovaca.⁹⁹ U potonjem se slučaju, moguće, radilo o činu osvete. Janiku su, naime, tijekom jeseni 1991. kao hrvatskog borca zarobili pripadnici JNA, te je, prilikom ispitivanja od strane organa bezbjednosti Gardijske motorizirane brigade, navodno priznao sudjelovanje u prethodnim ubojstvima nekolicine osoba srpske nacionalnosti iz Vukovara, što je pobunjenim Srbima, ukoliko su raspolagali tim saznanjima, moglo poslužiti kao povod da ga likvidiraju.¹⁰⁰

Slični zločini nastavili su se i u narednoj, 1994. godini. U Vukovaru je, naime, 6. veljače 1994. godine u obiteljskoj kući, hicima iz vatrenog oružja, od strane nepoznatog počinitelja smaknuta Ljubica Grismajer, r. 1926. godine, čija je imovina pritom opljačkana.¹⁰¹ Drugog lipnja 1994. u Iloku su, nadalje, ubijeni Marija Marko (r. 1932.) i njezin sin Ivan (r. 1961.). Djelatnici Stanice milicije (SM) Ilok pritom su uspjeli uhvatiti ubojicu, lokalnog Hr-

⁹⁵ HMDCDR, kut. 4157, SUP Vukovar, Depeša broj: 08-06-02-01/37/224-93. od 4. marta 1993.; HMDCDR, RSK, MUP, SUP Vukovar, Stanica milicije Ilok, Broj: 08-06-01-01/KU-257/93. od 5. marta 1993. godine.

⁹⁶ HMDCDR, Komanda slavonsko-baranjskog korpusa, OB organ, Strogo poverljivo broj: 2-88 od 2. aprila 1993; HMDCDR, RSK, MUP, SUP, Stanica milicije Vukovar, Službena beleška od 2. aprila 1993.

⁹⁷ HMDCDR, RSK, SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, MUP, SUP Vukovar, Odeljenje za suzbijanje kriminaliteta, Broj: 08-06-02-01/7-KU-969/93., Krivična prijava od 16. augusta 1993.

⁹⁸ HMDCDR, RSK, MUP, SUP Vukovar, Odeljenje za suzbijanje kriminaliteta, Broj: 08-06-02-01/7-KU-1230/93., Krivična prijava od 19. oktobra 1993.

⁹⁹ HMDCDR, RSK, MUP, SUP Vukovar, Broj: KU-1448/93., Službena beleška od 9. decembra 1993.

¹⁰⁰ Vidi: [http:// icr.icty.org](http://icr.icty.org), ICTY Court Records, IT-95-13/1, „Information No. 378-1, dated 13/10/1991.“; pristup ostvaren 6. ožujka 2019.

¹⁰¹ HMDCDR, RSK, SUP Vukovar, Broj: 168/94. od 10. februara 1994; HMDCDR, RSK, MUP, SUP Vukovar, Odeljenje za suzbijanje kriminaliteta, Broj: 08-06-02-01/7-KU-107/94., Krivična prijava od 9. februara 1994.

vata Matu Pivića, r. 1969. godine, koji je priznao kako je ubijene usmrtio iz koristoljublja.¹⁰²

Tijekom svibnja 1995. godine u Iloku je, s druge strane, hicem iz vatrenog oružja u obiteljskom domu smaknut Željko Jelić, r. 1956. u Iloku, za čije je ubojstvo naknadno osumnjičen Đorđe Turkalj, r. 1930. godine, iz Beograda.¹⁰³ Početkom kolovoza 1995. u Dunavskoj ulici 17 u Borovu naselju su, hicima iz vatrenog oružja, u vlastitoj kući ubijeni Ana Manov, r. 1927. u općini Trilj, i Mihajlo Fedoran, r. 1927. u općini Kotor Varoš u BiH (Rusin), koji su živjeli u izvanbračnoj zajednici.¹⁰⁴ Počinitelji nisu uhićeni. U Tompojevcima je, pak, 20. kolovoza iste godine, nakon verbalnog sukoba s pobunjenim Srbinom Đurom Kljajićem, hicem iz pištolja likvidiran civil hrvatske nacionalnosti Petar Valentić.¹⁰⁵

U 1996. su se godini, uslijed uspostave Prijelazne uprave UN-a na teritoriju Srijemsko-baranjske oblasti i demilitarizacije toga područja,¹⁰⁶ kao i s time povezanim odlaskom dijela najekstremnijih lokalnih Srba put SRJ, odnosno Republike Srbije, zločini nad preostalim nesrpskim stanovništvom promatranog područja posve prorijedili. Tako je te godine izvršeno svega jedno ubojstvo mjesnog Hrvata, i to u Iloku. Ondje je, naime, 2. siječnja 1996. hladnim oružjem ubijen Petar Dir, r. 1966., iz Šarengrada, kojega je, nakon verbalnog i fizičkog sukoba glede pitanja njegove nacionalne pripadnosti, usmrtio Ivan Sabo, r. 1978., iz mjesta Erdevik u tadašnjoj općini Srijemska Mitrovica.¹⁰⁷

Od 1993. do 1998. godine na promatranom prostoru ukupno je, dakle, ubijeno 17 osoba koje nisu bile srpske nacionalnosti, među kojima trinaestero Hrvata i četiri Rusina. Vlasti RSK pritom su evidentirale počinitelje devet ubojstava, dok ih je osam ostalo neriješeno. Istragom je, nadalje, utvrđeno kako je svaka od spomenutih devet likvidacija izvršena što zbog nacionalne

¹⁰² HMDCDR, RSK, MUP, SUP Vukovar, Stanica milicije Ilok, Depeša broj: 08-06-01-01.711/94. B. M. od 3. juna 1994; HMDCDR, RSK, Opštinski sud u Vukovaru, Broj: Kri-70/94-1, Zapisnik o uviđaju.

¹⁰³ HMDCDR, Ministarstvo obrane RSK, kut. 24, RSK, MO, Republički centar za O i O, Broj: 05-127/95. od 8. maja 1995; HMDCDR, RSK, Opštinski sud u Vukovaru, Broj: Kri-117/95-1, Zapisnik o uviđaju.

¹⁰⁴ HMDCDR, RSK, MUP, SUP Vukovar, Broj: 08-06-02-01/7 - Depeša broj: /95. od 9. augusta 1995.

¹⁰⁵ HMDCDR, RSK, MUP, SUP Vukovar, Odeljenje za suzbijanje kriminaliteta, Broj: 08-06-02-01/7-KU-541/1995. od 28. augusta 1995.

¹⁰⁶ O tome detaljnije vidi u: Barić, „Srpska oblast Slavonija, Baranja i Zapadni Srijem“, 1: 393-454.

¹⁰⁷ HMDCDR, RSK, MUP, SUP Vukovar, Odeljenje za suzbijanje kriminaliteta, Broj: 08-06-02/3-KU1/96., Poseban izveštaj od 14. marta 1996.

netrpeljivosti, što zbog koristoljublja, pri čemu su se, kod većine otkrivenih ubojica, ta dva motiva naprosto udružila.

Zaključak

Obrada problematike vezane uz masovne zločine nad nesrpskim stanovništvom (bivše) općine Vukovar za trajanja srpske okupacije svakako predstavlja složen istraživački zadatak. Uslijed relativno dobro sačuvanog gradiva, posebice SUP-a Vukovar, iz tog razdoblja, moguće je evidentirati precizan broj tamošnjih ubijenih Hrvata i pripadnika preostalih nesrpskih nacionalnosti, no pravi se problem javlja prilikom pokušaja detektiranja izvršilaca navedenih zločina, a nadasve njihove motivacije da te i takve zločine doista i počine.

Iz prethodnog je teksta, vezano uz potonje, razvidno kako je najveći broj počinitelja koji su, temeljem ondašnje istrage tijela unutrašnjih poslova RSK, priznali vlastita zlodjela (posebice tijekom 1992. godine) bio usko povezan sa strukturama lokalne TO Vukovar, kao i s određenim, uglavnom srbijanskim, paravojnim formacijama koje su u tom vremenu djelovale na prostoru istočne Slavonije i zapadnog Srijema. Osnovni je pokretač tih osoba (a izgleda i većine nepoznatih počinitelja promatranih zločina), po svemu sudeći, uz snažnu nacionalnu netrpeljivost, pa i otvorenu mržnju prema mjesnim Hrvatima koji su odlučili ostati na vlastitim ognjištima (koja je kod pojedinih Srba bila dodatno potpirena stradanjima njihovih sunarodnjaka za trajanja Vukovarske bitke, ali i pojedinačnim zločinima pripadnika ZNG-a i MUP-a RH nad mjesnim Srbima u razdoblju od lipnja do kolovoza 1991.),¹⁰⁸ bilo i stjecanje protupravne imovinske koristi, odnosno pljačka njihove imovine. Tome u prilog govori i činjenica da je od 1992. do 1998. godine na teritoriju okupirane vukovarske općine, po gotovo istom obrascu, ubijeno i desetak srpskih civila, čiji su domovi potom temeljito opljačkani.

Izvori, s druge strane, ne pružaju dovoljno argumenata za utvrđivanje izravne umiješanosti lokalnih pobunjeničkih vlasti u same zločine, no više je nego jasno kako ih je upravo njihova politika, s naglaskom na konstantnom odbacivanju hrvatsko-srpskog suživota na tlu Slavonsko-baranjske oblasti i zahtjevima za trajnim razgraničenjem s ostatkom RH te pripajanjem srbijanskoj matici, snažno potaknula. U prilog mjesnom nesrpskom stanovništvu, dakako, nije išla ni potpuna neučinkovitost pravne „države“ na području samo-

¹⁰⁸ O tome, primjerice, vidi: <https://www.jutarnji.hr/magazin/zrtve-rata-o-kojima-se-ne-govori-moj-je-otac-u-vukovaru-ubijen-u-lipnju-1991-samo-zato-sto-je-srbin/7988447/>; pristup ostvaren 30. siječnja 2019.; također vidi i: <http://icr.icty.org>, ICTY Court Records, IT-04-75, „Letter of Marin Vidic ‘Bili’ to Franjo Tudjman, dated 18 August 1991.“; pristup ostvaren 30. siječnja 2019.

proglašene RSK, a posebice posvemašnja anarhija u tamošnjem pravosudnom i gospodarskom resoru, kao ni uz potonju vezani rastuće siromaštvo, opća nesigurnost i značajna kriminalizacija društva u cjelini.

Većina je likvidacija, pak, izvršena na veoma sličan način; naime, vatrenim oružjem u obiteljskim kućama i stanovima ubijenih osoba, koje su, u najvećoj mjeri, bile starije životne dobi, te su, kao takve, bile posve nesposobne za pružanje bilo kakvog značajnijeg otpora.

Što se tiče počinitelja, odnosno sankcioniranja promatranih zločina, ne može se isključiti (i čak je veoma izgledna) mogućnost njihova odlaska sa šireg vukovarskog područja za odvijanja procesa mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja, te skrivanja na prostoru Republike Srbije. Ne može se, također, odbaciti ni vjerojatnost da pojedini, dosad neprepoznati zločinci, na osnovi Zakona o oprostima počiniteljima kaznenih djela s privremeno okupiranog područja Vukovarsko-srijemske i Osječko-baranjske županije, što ga je Sabor RH usvojio u svibnju 1996. godine, i dalje neometano prebivaju na teritoriju istočne Slavonije i zapadnog Srijema.

Deseci smaknutih nedužnih civila vukovarskog kraja u vremenu od 1992. do 1996. godine, u svakom slučaju, zaslužuju da im se oda dužni pijetet i spomen. Otkrivanje i kažnjavanje njihovih egzekutora predstavljalo bi, s druge strane, značajan doprinos ponovnoj uspostavi povjerenja i normalizaciji hrvatsko-srpskih odnosa na promatranom prostoru, koji su i dan-danas, iako je od svršetka tamošnjih ratnih događaja prošlo punih 20 godina, ozbiljno narušeni. Ovaj rad, sukladno tome, valja smatrati tek skromnim, no nužnim korakom u tom pravcu.

Tablica 1. Ubijeni civili nesrpske nacionalnosti na području (bivše) općine Vukovar (1992. - 1998.)

Mjesto stradanja	Vrijeme stradanja	Broj žrtava	Spol (m / ž)
Vukovar	1992.	37	18 m / 19 ž
	1994.	1	1 ž
	1995.	2	1 m / 1 ž
Ilok	1992.	1	1 ž
	1994.	2	1 m / 1 ž
	1995.	1	1 m
	1996.	1	1 m
Berak	1992.	1	1 ž
Bogdanovci	1993.	1	1 m
Bokšić	1992.	2	1 m / 1 ž
Borovo	1992.	4	4 ž
Čakovci	1993.	1	1 m
Lovas	1992.	3	2 m / 1 ž
	1993.	3	3 ž
Mikluševci	1993.	2	1 m / 1 ž
Svinjarevci	1992.	3	1 m / 2 ž
Šarengrad	1993.	1	1 m
Tompojevci	1992.	1	1 m
	1993.	1	1 ž
	1995.	1	1 m
Tovarnik	1992.	1	1 m
Ukupno		70	33 m / 37 ž

Summary

SUFFERING OF THE NON-SERB CIVILIAN POPULATION IN THE OCCUPIED TERRITORY OF THE FORMER VUKOVAR MUNICIPALITY (1992-1998)

This text endeavours to determine the number of non-Serbian victims of the war in the occupied Vukovar Municipality in the period from the Sarajevo Peace Agreement on January 2, 1992 until January 15, 1998 when the Croatian Danube region became again a part of the constitutional legal order. The focal point is the manner and the circumstances of the sufferings of non-Serbian victims. The research was primarily based on archival source materials of the Republic of the Serbian Krajina which is kept in the Croatian Memorial Documentation Centre of the Homeland War in Zagreb with an emphasis on the files of the Vukovar Secretariat of the Interior from that period. Available data on the victims kept in the Administration of Detainees and Missing Persons of the Ministry of Croatian Veterans and of the State Attorney's Office of the Republic of Croatia have also been consulted, as well available literature of both Croatian and Serbian provenance. In the territory of the (former) Vukovar Municipality, namely from 1992 to 1998 under insufficiently elucidated circumstances, a great number of Croatian civilians (as well as members of local national minorities, mainly Rusyns), who refused to go into exile and remained to live in their homes under the Serbian occupation, were killed. Compared to the events in this territory during 1991 in relation to the Battle of Vukovar, this topic is largely unexplored.

Keywords: Croatian Homeland War, Vukovar, Serbian occupation, RSK (Republic of Serbian Krajina), civilian casualties

(Translated by Mica Orban Kljajić)

Kontakt autora:

Dr. sc. Slaven Ružić, viši arhivist

Odjel za znanstveno istraživanje Domovinskog rata, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Marulićev trg 21, 10 000 Zagreb

e-mail: slaven.ruzic@centardomovinskograta.hr